



כיצד ניתן לעודד השתתפות נשים בשוק העבודה ולסייע לנשים מובטלות ?

דרושים לעסקים קטנים: אשראי וחממה עסקית

אחת הדרכים להגברת השתתפותן של נשים עניות בשוק העבודה ולסייע להן להגיע לעצמאות כלכלית היא עידודן לפתוח עסקים קטנים.

תהליך הצמיחה בישראל מונע על ידי תאגידים גדולים בענפי יצוא עתירי ידע והון – לא עתירי עבודה. מטבע הדברים תהליך זה אינו יוצר מספיק מקומות עבודה, יחסית למספר דורשי העבודה, ואינו מהווה פתרון ממשי לבעיית האבטלה ולשיעורי ההשתתפות הנמוכים בשוק העבודה בקרב שכבות בעלות הכנסה נמוכה, ובפרט בקרב נשים בשכבות אלה. אמנם על רקע הליברליזציה הוסטה ההשקעה בתעשיות מסורתיות עתירות עבודה למדינות מתפתחות, שבהן שכר העבודה נמוך במיוחד, אך קיימות הזדמנויות עסקיות רבות עבור עסקים קטנים ובינוניים – לדוגמה, קבלני משנה של תאגידים גדולים, ספקי שירותים ומוצרים לענף התיירות, תעשיות זעירות מסורתיות ועוד. בסקירה של תוכניות לעידוד התעסוקה בשבדיה בשנות ה-90, הצביעו קלמפורס ואחרים (Calmfors et al, 2002), מומחים למדיניות תעסוקה, על הסיוע לפתיחת עסקים קטנים כאחת השיטות המועילות ביותר לעודד את התעסוקה.

על רקע צמצום התעשיות המסורתיות והתרחבות ענף ההייטק וענפי השירותים הפיננסיים והעסקיים, עסק עצמאי מהווה חלופה עבור נשים חסרות השכלה או כישורים שיאפשרו להן השתלבות כשכירות בתאגידים גדולים. נשים יכולות לבחור להקים עסק קטן שיאפשר להן לנצל את מיומנותיהן וכישוריהן האישיים. בנוסף, הקמת עסקים קטנים מהווה חלופה תעסוקתית עבור אמהות בכלל ואמהות חד הוריות בפרט מאחר והיא מאפשרת גמישות גדולה יותר בשעות העבודה (Kraus, 2003).

בישראל, הוקמה בשנת 1993 הרשות לעסקים קטנים ובינוניים, במשרד התעשייה והמסחר ומטרתה לסייע לעסקים אלה במימון והכשרה. בשנת 2003 סייעה רשות זו בהקמתם של 11,000 עסקים חדשים (אילני, 2005: 26). הרשות מפעילה 26 מרכזים לטיפוח יזמות (מט"י) הפזורים ברחבי הארץ, אולם מרכזים אלה משרתים בעיקר את אנשי המעמד הבינוני. בישראל (בניגוד לארצות הברית למשל, שבה צמיחה של עסקים עצמאיים שכיחה דווקא בקרב גברים בעלי מקצועות לא פרופסיונליים, ובקרב נשים- הן בקרב בעלות מקצועות לא פרופסיונליים והן בקרב בעלות מקצועות פרופסיונליים), הקמת עסקים עצמאיים בקרב נשים וגברים היא מנת חלקם של בני המעמד הבינוני והיא אף קשורה בתנאי ההעסקה של מקצועות הצוארון הלבן (Kraus, 2003).

בעשור האחרון צמחו כמה עמותות ותוכניות המכוונות להכשיר ולתמוך בנשים מקבוצות בעלות הכנסה נמוכה כדי שיוכלו להתפרנס טוב יותר, מן העסק הזעיר. בין העמותות: העמותה להעצמה כלכלית לנשים, מרכז מהות, התוכנית ליזמות לנשים במרכז היהודי-ערבי לפיתוח כלכלי, סביבה תומכת, קול האישה, אחותי ועוד. העמותות עורכות גיוס פעיל בקהילות (במקרים רבים בשיתוף עם מחלקות הרווחה המקומיות או ארגוני נשים וארגונים קהילתיים אחרים), מציעות תוכניות ארוכות-טווח המבוססות על הכישרים והמיומנויות של המשתתפות, מסייעות לנשים להתמודד עם קונפליקטים בחייהן ומעניקות הכשרה עסקית שמטרתה לנצל את הכישרים הקיימים של המשתתפות. בנוסף, התוכניות המוצעות מסובסדות בהיקף גבוה ביותר. הסבסוד מתאפשר הודות לתרומות שהעמותות מגייסות, לעבודה התנדבותית ולמחויבות עמוקה של מפעילות התוכניות לנשים החיות בעוני.

פורום נשים לתקציב הוגן דורש מהמדינה:

[1] לבחון מחדש את המדיניות הקיימת לעידוד עסקים קטנים ובינוניים מההיבט המגדרי;
 [2] לסייע לנשים חסרות אמצעים להקים ולפתח עסקים קטנים, כדרך אחת לצאת ממצב העוני, על ידי נקיטת הצעדים הבאים:

- א. הסדרת מקורות אשראי מתאימים ;
- ב. הקמת "חממות עסקיות" לעסקים קטנים – (בדומה לשירות הקיים כיום עבור עסקים בתחום הטכנולוגי), תוך מחויבות עמוקה לשוויון בין נשים וגברים;
- ג. תמיכה בעמותות המסייעות לנשים עניות להקים עסקים;
- ד. שימוש במודלים הקיימים בשטח העשויים לסייע בפיתוח תוכניות ממשלתיות אפקטיביות וחדשניות.

הסדרת מקורות אשראי

באופן כללי, הגדלת מספר העסקים הקטנים פירושה יצירת יותר מקומות עבודה. מחקר של מינהל התכנון והמחקר בביטוח הלאומי משנת 2000, שעקב אחר תכנית לעידוד עסקים קטנים בקרב מקבלי דמי אבטלה, מצא שנשים הפיקו מהתכנית יותר תועלת מגברים. כלומר, עסקיהן של נשים שהשתתפו בתכנית שרדו יותר מאשר עסקיהן של מי שלא השתתפו. גברים הפיקו פחות תועלת מהתכנית (גורדון וטולדנו, 2000). ממצא זה מדגים את חשיבותן של תכניות לעידוד עסקים קטנים דווקא עבור נשים. מן הראוי הוא שהמדינה תקדיש תשומת לב לסוגיית זמינות המימון להקמתם של עסקים קטנים על ידי נשים הרוצות לצאת לעבודה ולהשיג עצמאות כלכלית.

היום, עסקים זעירים (עד 5 עובדות/ים) וקטנים (עד 50 עובדות/ים) מהווים לא פחות מ- 97% מכלל העסקים בישראל. יתרה מזאת, עסקים אלה יצרו מקומות עבודה חדשים רבים בעשור האחרון. על אף כל אלה, העסקים הללו זוכים רק ל-5% מן האשראי הבנקאי הניתן בארץ. חוסר הזמינות של אשראי לעסקים מתחילים חסרי הון ובטחונות מהווה מחסום עיקרי המונע את הקמתם. המקור העיקרי לאשראי לעסקים קטנים הוא קרן ההלוואות בערבות המדינה. קרן זו מעמידה הלוואות בסכומים שבין 50,000 ו-500,000 ₪. התנאים לקבלת הלוואה כוללים הון עצמי בסכום השווה ל-20% מההלוואה, אי קבלת סיוע מהממשלה בשלוש השנים האחרונות, היעדר חובות לרשויות המס וחשבונות בנק שאינם מוגבלים. תנאים אלה אינם מתאימים לנשים חסרות אמצעים.

בהיעדר תנאים ממשלתיים מתאימים, ובהתבסס על ההנחה כי הצלחתן של נשים בהקמה ובפיתוח של עסקים קטנים תצמצם את הסיכון הכרוך במתן אשראי, וכן, לאור הניסיון שנצבר במקומות שונים בעולם, לפיו בקרב נשים מוסר החזרת ההלוואות הוא גבוה מאוד, יזמו עמותות שונות הפועלות לעידוד עסקים של נשים, תוכניות אשראי משלהן. כך לדוגמא, המרכז היהודי-ערבי לפיתוח כלכלי העניק בשנה החולפת (2005) 46 הלוואות לעסקים של נשים, מתוכן 30 לעסקים קיימים ו-16 לעסקים חדשים. היקף האשראי שניתן הגיע לסכום של 2.35 מיליון ₪. עמותת "עסק משלה" הפועלת באיזור חיפה והצפון, העניקה בשנה החולפת כ-180 הלוואות בסכום כולל של 3.6 מיליון ₪, כאשר הביקוש להלוואות היה לפחות כפול: כלומר כ-360 הלוואות בסכום של 7.2 מיליון ש"ח באיזור הצפון בלבד.

למיטב ידיעתנו אין היום אומדן מדויק של הביקוש הפוטנציאלי לסוג כזה של הלוואות. צפי הביקוש להלוואות מהארגונים המסייעים לנשים באזורי הדרום והמרכז מסתכם בכ- 21.6 מיליון ש"ח (פי שלושה מהאשראי שהם מעמידים היום). סביר להניח כי אומדן זה נמוך יחסית לפוטנציאל האמיתי לביקוש אשראי בקרב נשים המעונינות לפתוח עסק משלהן בכל הארץ.

לאור העובדה כי במתכונתה הנוכחית, הקרן להלוואות בערבות המדינה אינה מאפשרת זמינות אשראי לפתיחת עסקים של נשים שאינן עומדות בתנאים שהציבה הממשלה, פורום נשים לתקציב הוגן דורש מהממשלה בחינה מחודשת של הקריטריונים הקיימים למתן הלוואות, תוך הוספת קטגוריות נוספות כגון קטגוריה של זכאים להלוואה בקרב מקבלי סיוע. בנוסף נדרשת הוספת מקורות אשראי. צעד זה אינו מחייב הקצאה תקציבית. ניתן, למשל, לערב את הבנקים ולגבש תוכנית משולבת של ערבויות ממשלה לבנקים. במקביל, יש לאפשר לעמותות הקיימות הפועלות בנושא להמשיך ולסייע להקמתם של עסקים קטנים של נשים באמצעות מתן הלוואות בתנאים מתאימים.

חממה עסקית

נשים הפותחות עסק זקוקות ליעוץ וליווי. בעבר, המדינה סבסדה הדרכה ויעוץ עסקי באמצעות הרשות לעסקים קטנים ("חונכויות עסקיות"). אלא שבשנים האחרונות קוצצו שעות הייעוץ לעסקים קטנים. נשים עניות הרוצות לפתוח עסק זקוקות ל"חממה עסקית" שתאגד את כל השירותים במקום אחד: ייעוץ עסקי, ייעוץ משפטי, ייעוץ שיווק, ייעוץ בייצור ועוד. במקום שכל אישה תשלם בנפרד לכל יועץ בכל תחום ותחום, מן הראוי לכנס את כל סוגי הייעוץ וההכשרה במקום אחד ובמחיר מוזל – דבר שיתאפשר אם החממה עצמה תעסיק את אנשי המקצוע בשכר חודשי.

פורום נשים לתקציב הוגן דורש סך של 3.2 מיליון ₪ לתקופה של חמש שנים לשם פיתוחן של שתי חממות עסקיות וזאת בהתאם לתכנית עסקית שהוכנה עבור עמותת "עסק משלך".

תמיכה בעמותות התומכות בנשים הפותחות עסקים קטנים

לאור חשיבותם של העסקים הקטנים ביצירת מקומות עבודה והפוטנציאל שלהם לחיזוק תוכניות הממשלה להבטחת העצמאות הכלכלית של מקבלי תמיכות, יש להגביר את המשאבים המופנים אליהם. יתר על כן, יש להפנות חלק מהמשאבים לסיוע לנשים מובטלות ועניות. בשטח פועלים גופים המושיטים להן עזרה; מה שנדרש הוא להבטיח את המשך העזרה הזאת על-ידי מתן תמיכות לעמותות העוסקות בפיתוח יזמות נשים. בעניין זה אנו מבקשות לאמץ את המודל שפעל עבור מקלטים לנשים מוכות בשנות השמונים. בשני המקרים זיהוי הצרכים ומתן התמיכות המתאימות נעשו על ידי ארגונים וולונטריים וזאת בשל היעדר מענה יעיל מצד משרדי הממשלה. תפקידם של הארגונים והעמותות לזהות את הצרכים הקיימים בשטח, להעלותם למודעות הציבורית ולספק את השירותים המתאימים עד שהממשלה תספקם בעצמה או תבחר לספק אותם באמצעות אותם ארגונים ועמותות.

מניסיון שהצטבר מעבודתן של עמותות העוסקות בקידום יזמות ועסקים קטנים של נשים, נראה שתקציב שנתי הנדרש לעמותה כזו עומד על סך של 2 מיליון ₪. תקציב זה נועד להכשרה ופיתוח, ניהול הלואות ומתן ליווי ויעוץ לבוגרות התכנית.

בהנחה שנדרשות כ-5 יזמות כאלה בפריסה ארצית, סך כל הסכום שיש להקצות לנושא עומד על 10 מיליון ₪.

למידה מהנשים בשטח

הממשלה אינה צריכה להמציא את הגלגל: עמותות הנשים הפועלות בשטח כבר צברו ידע וניסיון, ומן הראוי להיעזר בהן בעיצוב מדיניות חדשה לעידוד עסקים קטנים, בבניית תוכניות עידוד יזמות לנשים מובטלות ועניות, באיתור נשים הזכאיות לסיוע של רשות העסקים הקטנים ולזמינות אשראי ועוד.

סיכום

להלן סיכום של כלל התקציבים ההתחלתיים הנדרשים לטובת פיתוח עסקים קטנים לנשים:

נושא	תקציב (במיליוני ₪)
הסדרת מקורות אשראי	21.6
הפעלת חממות עסקיות	3.2
תמיכה בעמותות	10.0
סה"כ	34.8

נשים לתקציב הוגן: אגינדה, אהאלי-מרכז לפיתוח קהילתי, אחותי, אישה לאישה, איתך, אלוהראא, האגודה לזכויות האזרח בישראל, היחידה לקידום נשים בתנועה הקיבוצית, המרכז היהודי ערבי לפתוח כלכלי, המרכז לפלורליזם יהודי, העמותה להעצמה כלכלית של נשים, העמותה לקידום יום חינוך ארוך, ויצ"ו, כייאן-ארגון פמיניסטי, מרכז מהות- מידע הדרכה ותעסוקה לנשים, מהפך, מוסאווא, מרכז אדוה, מרכז לייפר ללימודי האישה והמגדר, נוע"ה- נשים ועבודה, עמותת נשים נגד אלימות, קול האישה, קולך- פורום נשים דתיות, שדולת הנשים בישראל; נשים פרטיות למען המטרה

מקורות

אילני, אילת, "אסטרטגיות לפיתוח כלכלי וקהילתי: מיפוי והתבוננות בתהליך הצמיחה של כלכלה חברתית בישראל", מתוך דו"ח מחקר שהוגש לקרן החדשה לישראל ולשתי"ל, מאי 2005.
גורדון, דליה ואסתר טולדנו. 2000. עידוד מקבלי דמי אבטלה להקים עסקים קטנים. המוסד לביטוח לאומי, מינהל התכנון והמחקר. ירושלים.

Calmfors, Lars, Anders Forslund and Maria Hemstrom, 2002, "Does Active Labor Market Policy Work? Lessons from the Swedish Experiences", *CESifo Working Paper No. 675* (4). From the CESifo website: www.CESifo.de.

Kraus, Vered. 2003. "On Self-Employed Women in Israel, 1970-2000". Manuscript prepared for presentation at CR28 Meeting New York, August 22-25, 2003,